

KOLTAY Tibor. Research data management and data literacies. Cambridge, MA: Chandos, cop. 2022. XI, 184 p. (Chandos information professional series). ISBN 978-0-12-824475-3

Kutatási adat-menedzsment és adatuműveltség

Bevezetés

Koltay Tibornak a Chandos Publishingnál megjelent munkája a maga nemében hiánypótló vállalkozás, amely a digitális adatok kezelése, a digitális műveltség és annak oktatása különféle dimenzióiról ad kézi-könyvszerűen használható áttekintést.

Elsősorban elméleti munkáról van szó, azonban az adatuműveltség oktatása kapcsán számos konkrét esettanulmányból is példát meríthetnek a tudományos és felsőoktatási könyvtárak munkatársai. A témáról szóló tudományos diskurzust a szerző szervesen beépítette munkájába, ami komolyan emeli annak tudományos értékét. Gyakorlatilag teljes körű áttekintést nyújt a kutatási adatok kezelése és az adatuműveltség összefüggésében tárgyalt különféle témák kurrens nemzetközi szakirodalmáról, kiegészítve néhány régebbi hivatkozással és idézettel. Egyszerre kapunk így az egyes fejezetekben tömör összefoglalást az adott témaköréről, s ezen belül áttekintést a szerző által legfontosabbnak ítélt tudományos nézőpontokról is.

A kötet átfogó körképet ad a tudományos adatok kezelését övező ökoszisztémáról, a kutatási adatok menedzselésének folyamatairól, az adatok megosztását övező szabályozási kihívásokról éppúgy, mint arról, hogy miként lehet elmélyíteni és fejleszteni a kutatók és a könyvtárosok adatuműveltséggel kapcsolatos készségeit és képességeit.

Célközönség

A mű általános célközönségét a kutatók és az egyetemi hallgatók képezik: számukra kíván fogódzókot nyújtani a digitális adatok kezeléséhez és az adatuműveltséghez tartozó tevékenységekről, témakörökről. Az elemzések sok esetben digitális könyvtári nézőpontúak, így tehát – kimondva-kimondatlanul – cél a könyvtári szakmai munka támogatása is. A szerző kiemelten foglalkozik a felsőoktatási, tudományos könyvtárakban jelenleg is zajló, illetve újonnan bevezetni kívánt kutatástámogató tevékenységekkel, tehát a felsőoktatási és tudományos könyvtárak digitális adatkezeléssel foglalkozó munkatársai fontos célcsoportjai munkájának. Kutatástámogatói, oktatói segítség nélkül a megfelelő adatmenedzsment-gyakorlattal nem rendelkező hallgatók félő, hogy nehezen tudnak egy-egy témakört önállóan feldolgozni a kötetből. Ugyanakkor a gyakorló kutatók, szakemberek számára a mű nélkülözhetetlen segédanyagként szolgál, bemutatva az adatmenedzsment és az adatuműveltség különféle munkafolyamatait, tevékenységi formáit, megközelítésmódjait. A kutatók megszerezhetik meglévő tudásukat, illetve új irányokban kiegészíthetik

azt, és fontos segítséget kapnak az általuk felhalmozott tudás oktatási célú hasznosításához is.

A mű felépítése

A kötet hat fejezetből áll, melyek mindegyike számos további részfejezetre tagolódik. Az egyes fejezetek szervesen kapcsolódnak egymáshoz, s részben át is fedik egymást. A szerző maga is felhívja a figyelmet arra, hogy terjedelem szempontjából a fejezetek nincsenek egyensúlyban, a mű belső szerkezete az általa meghatározott fontossági sorrendet képezi le.

Az első fejezet az információ, adat, szöveg, dokumentum fogalmainak jelentéstartományait járja körül, és ezek kapcsolódási pontjait tárgyalja. Nagyon fontos munkát végez el a szerző, amikor az alapfogalmakat egymáshoz viszonyítva mutatja be, széles körű értelmezését adva az információ, a szöveg és a dokumentum fogalmának az adat fogalma tükrében. Nem összehasonlítja és nem is szembeállítja őket egymással, inkább egységes értelmezési keretet kínál a diskurzushoz.

A második fejezet az *Információ és adatökológia* címet viseli, és átfogó áttekintést ad a digitális adatokat körülvevő ökoszisztémáról, azaz a legfontosabb szakterületekről, tevékenységekről, amelyek a digitális adatok kezelésének környezetében megjelennek. Ide tartozik a nyílt tudomány, a nyílt adatok, az adatkezelés etikai dimenziója, az adatok publikálásának formái, az idézés módszerei, továbbá alternatív tudományometriai módszerek használata a digitális adatok vonatkozásában. A szerző hosszan részletezi, hogy milyen tárgyi, anyagi és személyi feltételei vannak a kutatási adatok megosztására és megőrzésére szolgáló infrastruktúra kialakításának és üzemeltetésének. A felsőoktatási és tudományos könyvtáraknak ezen a téren meghatározó szerep jut.

A harmadik fejezet az adatminőség különféle tényezőire fókuszál. Szó esik az adatminőség természetéről, különféle attribútumairól, az érintett szereplőkről és szerepkörökről, a nagy mennyiségű adatok minőségi jellemzőiről, valamint a *data governance* (a műben sok szempontból tárgyalt terminusnak nem is találtam még találó magyar megfelelőjét, talán *adatkormányzásnak* lehetne hívni) fogalmáról, jelentéstartalmáról.

A negyedik fejezet a kutatási adatok kezelését tárgyalja, azon belül pedig bemutatja a kutatásiadatmenedzsment természetét, az ahhoz kapcsolódó különböző szolgáltatásokat és az adatmenedzsment kapcsolatát az adatkuratori tevékenységgel, illetve a

különböző kutatóstámogató szolgáltatásokkal. Hangsúlyos kockázatként jelenik meg, hogy a könyvtárosoknak számos esetben nincsenek meg az adatkezeléshez szükséges készségeik és képességeik, illetve az egyes tudományterületekhez kötődő speciális tudásuk sem, amelynek segítségével a kutatási adatok menedzselését el tudnák látni. A szerző ajánlásokat is megfogalmaz arra vonatkozóan, hogy a kutatókkal szoros partnerségben a könyvtárosok hogyan emelkedhetnek felül ezeken a kihívásokon.

Az ötödik fejezetben térünk át az adatműveltség, illetve az információs műveltség különböző dimenzióira. A szerző áttekinti az egyes digitális műveltségi területeket, azok értelmezési tartományait és azt, hogyan juthatunk el az információs műveltségtől az adatműveltségig. Ennek érdekében az adatműveltséget elhelyezi a számos, egymással szervesen összefüggő és egymás felé konvergáló műveltségelemmel teli összetett információs környezetben.

A hatodik fejezet a digitális adatkezeléssel foglalkozó könyvtárosok, egyetemi oktatók, kutatók különféle szerepköreit mutatja be – a könyvtári környezetben és azon túl. Önálló témaként tárgyalja az adatmenedzsment, illetve az adatműveltség oktatásának módszereit, lehetőségeit. Végezetül kitér arra is, hogy bizonyos pedagógiai módszerekhez kapcsolódva (pl. kognitív pedagógia, konnektivizmus) miként lehet értelmezni az említett területek oktatását.

A mű legfontosabb szakmai erősségei

A kötet nagyon sokféle tudományos elemzési, értelmezési módszert, keretrendszert villant fel a digitális adatok menedzselése, az adatműveltség és az e területekhez kötődő pedagógiai módszertan kapcsán. A szerző nézőpontja azonban hangsúlyozottan semleges, egyik mellett sem kívánta elkötelezni magát. Ezt is a mű feltétlen pozitívumaként kell említeni: az olvasó maga vonja le a következtetéseit, eldöntve, hogy a bemutatott modellek, módszerek közül melyik a számára legmegfelelőbb.

Az egész munkán érződik egyfajta demokratikus társadalmi felelősséget képviselő attitűd is. Terítékre kerülnek jelentős társadalmi kihívások, például a nagy mennyiségű adatforrások értékének abszolútizálásával összefüggésben, illetve a szerző képet ad arról is, hogy milyen módon kell az egyes adatkészletekhez, adatforrásokhoz viszonyulnunk. Hangsúlyos szerepet kap a hagyományos adatmenedzsment-életciklus ábrázolása és az ahhoz kötődő tevékenységek mellett az, hogy miként kell menedzselni a különféle

adatkezelési projekteket intézményi, nemzeti, illetve nemzetközi szinten. Szó esik arról is, hogyan tehetjük tudatosabbá a széles társadalmi nyilvánosságot a nagy mennyiségű adatok kezelésében rejlő előnyökről és kockázatokról. Különösen értékes az informatikai gondolkodásmód elemzése: ez voltaképpen nem is kötődik szorosan a technológiai eszközökhöz, hanem egyfajta problémamegoldó gondolkodásmódot kínál a maga előnyeivel és korlátaival együtt. Kimondottan erőssége a kötetnek, hogy bemutatja az adattudományt mint kiemelkedően interdiszciplináris területet, illetve az adatkönyvtárosok által végzett adatmenedzsment-tevékenységek hozzá való viszonyát. Arra is kapunk példákat, hogy milyen adattudományi ismeretek jelennek meg napjainkban az adatmenedzsment oktatásának és az adatkönyvtárosok fejlesztésének területén. Nagyon előnyös továbbá, hogy az adattudományi tevékenységek és a digitális adatok feldolgozására irányuló könyvtári teendők mellé a szerző beemeli a digitális bölcsészeti is, egységes értelmezési keretet kínálva a digitális adatkezeléssel foglalkozó mindhárom területhez.

A könyvből teljes áttekintést kapunk a különféle adatmenedzsment-tevékenységekről, továbbá egyértelmű meghatározásokat arról, hogy miben áll az adatkurátor vagy éppen a *data steward* feladata (egy hasonló munkakör, amelynek még szintén nincs megfelelő magyar elnevezése). Az adatminőség fogalmának tág összefüggésrendszerbe helyezett bemutatása

(a fogalmak, szereplők, kapcsolódó tudományterületek, adatkezelési tevékenységek stb. szempontjából) is nagy erénye a műnek. A szerző ismerteti azt is, hogy a felsőoktatási és tudományos könyvtárak hogyan, milyen célcsoportoknak, milyen tudományos adatkezelést érintő szolgáltatásokat tudnak nyújtani. Ennek értelmezését esettanulmányok is segítik.

Az adatkönyvtárosok műveltségterületként jelenik meg a kötetben, hanem mint az információs műveltség egyik részterülete, amely elválaszthatatlan a többi, szintén bemutatott komponensből. Arról persze lehetne vitatkozni, hogy milyen területeket nyomatékosít külön hangsúllyal a szerző (a statisztikai műveltség hogyan emelkedik ki például az általános kutatói kompetenciák közül, vagy a vizuális műveltség a médiaműveltség mellől). Kritikaként vehető fel, hogy ebben a részletesen megrajzolt összképben néha nem teljesen világos az adatkönyvtáros szerepe, illetve az, hogy mik a kapcsolódási pontjai a többi részterülethez. A pedagógiai elemzések pedig kissé nehezen lehetnek követhetők a megfelelő neveléstudományi alapokkal és felsőoktatási oktatói tapasztalattal nem rendelkező olvasók számára. Mindemellert ezek a záró alfejezetek is jelentős hozzáadott értéket képviselnek, hiszen számos nézőpontból mutatják be az adatkönyvtáros tevékenységének és az adatmenedzsment oktatásának lehetséges útjait.

(Németh Márton)